

ELS PARCS NATURALS I NACIONALS, UN NOU ESCENARI TURÍSTIC. EL CAS DE CATALUNYA

Josep Gordi i Serrat
Universitat de Girona

TURISME I PARCS NATURALS

Resulta evident que els indrets dotats d'un atractiu paisatgístic notable, encara que en ocasions constitueixin ecosistemes fràgils, són un potencial recurs turístic. Si, a més a més, porten l'etiqueta de parc natural o parc nacional, el recurs es potencia. En conseqüència, espais protegits i turisme sempre han estat dos fenòmens paral·lels des del mateix moment en què es va crear el primer espai protegit, o sigui, el parc nacional de Yellowstone, en el 1872, el qual és considerat: *«un territori singular per les seves meravelles naturals, se segrega per conservar-lo en estat salvatge i dedicar-lo a l'ús i a la inspiració del poble»* (LÓPEZ, 1992).

A partir de la segona meitat del segle XX, els espais protegits comencen a patir uns augments considerables en la seva freqüentació, tal com demostren les següents dades: mentre en el 1969 els parcs nacionals d'Estat Units van rebre 164 milions de visitants (FOLCH, 1979), en el 1980 els visitants eren 220 milions (RICHEZ, 1987). També a Europa les xifres eren notables, ja que el 1980 els parcs nacionals van rebre 20 milions de visitants.

A partir d'aquesta situació, tant els parcs nord-americans com europeus van haver de revisar els seus objectius. Per exemple, el mateix parc nacional de Yellowstone, que el 1990 va rebre 3 milions de visitants, va haver de redactar un pla mestre amb l'objectiu de reduir la circulació motoritzada pel seu interior, i canviar el plantejament o filosofia de les construccions, que històricament s'havien concentrat a l'interior del parc, però que en l'actualitat es tendeixen a concentrar en els punts d'entrada. Ara bé, malgrat que entre els parcs nacionals europeus i nord-americans hi ha semblances, aquests es fan difícils de comparar, sobretot per un tema de magnituds; per exemple, el mateix Yellowstone té quasi nou-centes mil hectàrees, en canvi l'espai protegit amb major superfície de Catalunya, que és el parc natural del Cadí-Moixeró, en té unes quaranta mil; un altre exemple, molt més conclouent és que la superfície del parc nacional d'Aigüestortes, amb 10.230 ha, és inferior a l'extensió que ocupen els aparcaments i carreteres de Yellowstone (MALLARACH, 1993).

En conseqüència, cal planificar l'esbarjo dins dels parcs naturals o nacionals. Aquesta planificació es coneix amb el nom "d'ús públic" i, per poder-la dur a terme amb garanties d'èxit, caldria tenir presents els següents aspectes:

— Cal realitzar estudis quantitatius i qualitatius de la freqüentació turística, que ens permetran d'establir els perfils dels visitants i les corresponents magnituds sobre l'espai al llarg de l'any.

— Estudiar l'impacte sobre el medi natural dels visitants i la capacitat de càrrega dels espais amb un major nivell de freqüentació.

— Planificar l'ús públic, que implica bàsicament zonificar l'espai natural protegit i preveure la dotació d'equipaments i de serveis que ha de tenir cada tipus zonal.

— Incidir de forma especial en l'educació ambiental, la qual ha d'arribar a tots els tipus de visitants, des de la població local fins al turista ocasional de cap de setmana.

ELS SISTEMES NATURALS COM A FACTOR LIMITADOR

En moltes ocasions l'espai, natural protegit és contemplat com un paradís primitiu, com un santuari o com una illa de natura, que no acull cap activitat de l'home; però no sempre és així, ja que, segons el país, hi ha unes figures protectores o unes altres, que impliquen diferents graus d'intervenció de l'home. Nosaltres no entrarem a presentar tot el llistat de les diferents figures existents per països o segons les organitzacions mundials, com l'UICN, que contempla l'existència d'onze figures protectores de la natura. Simplement esmentarem les definicions de parc nacional i natural, ja que són els dos únics conceptes que s'utilitzen en aquesta comunicació:

— **Parc nacional.** Són espais naturals d'extensió relativament important i amb un gran interès científic, paisatgístic i educatiu que no han estat modificats d'una forma essencial per l'activitat humana. S'intenta assolir una preservació integral dels seus valors, objectiu que es persegueix no permetent que s'hi realitzi cap tipus d'activitat. La declaració d'aquesta figura es fa per llei.

— **Parc natural.** Espais que presenten una important diversitat de valors naturals, que es pretenen conservar d'una manera compatible amb l'aprofitament ordenat dels recursos i de l'activitat dels habitants. La declaració d'aquesta figura es fa per decret.

Tal com es desprèn de les dues definicions anteriors, el parc nacional pretén mantenir sistemes propers a l'estadi clímax, o sigui, ecosistemes madurs i equilibrats, però sense cap tipus d'activitat explotadora per part de la societat. En canvi el parc natural sí que contempla un aprofitament dels recursos i, en aquest cas, més que parlar de clímax, caldria utilitzar el concepte antropoclímax (NOGUÉ, 1989), concepte que inclouria, dins de l'equilibri natural, l'assentament i les activitats humanes.

La protecció i l'ús, malgrat que en algunes ocasions sembli que presenten dinàmiques diferents, tenen punts de convergència, ja que, els espais protegits i el conjunt del medi ambient han de gaudir d'una política protectora, tant des del punt de vista legislatiu com administratiu, per tal que tots els ciutadans puguin accedir a una bona qualitat de vida, dins la qual s'ha de contemplar l'accés als espais naturals protegits, amb l'objectiu de poder gaudir dels seus valors paisatgístics, naturals o científics. Per aconseguir aquests objectius, els governants han de tenir presents els següents postulats de l'Estratègia Mundial per la Conservació (BOU, 1990):

— Mantenir els processos ecològics essencials, mitjançant la creació d'una xarxa d'espais naturals protegits, que sigui una mostra completa de la diversitat dels ecosistemes d'una nació.

- Preservar la diversitat genètica, o sigui, protegir les espècies.
- Assegurar l'aprofitament sostingut de les espècies i ecosistemes, a partir d'una gestió racional dels recursos naturals i d'una ocupació de l'espai planificada.

EL CAS DE CATALUNYA

Introducció

Actualment hi ha tres institucions que actuen sobre els espais naturals protegits amb polítiques i pressupostos ben diferents: la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. A més, dins de la Generalitat, els diferents parcs naturals estan inscrits en tres Conselleries: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Departament d'Obres Públiques i Política Territorial, i Departament de la Presidència.

Evidentment, amb un panorama com el descrit és difícil que existeixi una política global per a Catalunya, fet que, des de fa anys, denuncien diferents personalitats, per exemple, X. Carceller, (CARCELLER, 1990) diu: «*A Catalunya no existeix un model unitari de parc natural, per bé que la llei d'espais naturals estableix les bases de coherència suficients per a garantir l'existència d'un mínim denominador comú*». A més, les diferents institucions porten a terme polítiques i pressupostos ben diferents. D'una part, la Generalitat encara té per consolidar l'estructura bàsica de tots els seus parcs, per exemple, el Parc del Cadí-Moixeró va obrir, a mitjans de 1991, la seva seu o centre d'interpretació a Bagà. En canvi la Diputació de Barcelona (segons DEPANA, 1989) no té molt present la conservació dels sistemes naturals i sembla que el seu gran objectiu sigui atreure com més visitants millor. D'altra part, Carceller (CARCELLER, 1990) indica que la Diputació no té competències en matèries cinegètiques, forestals, mineres..., que estan en mans de diferents departaments de la Generalitat, i que aquest fet condiciona fortament la gestió dels parcs. Per intentar solucionar aquestes limitacions competencials han convertit l'adquisició de sòl en un objectiu prioritari.

Si les polítiques sobre parcs són diferents, els diners que s'hi dediquen encara són escandalosament més contraposats, ja que, mentre el 1988 la Diputació de Barcelona tenia 584 milions de pressupost, la Generalitat en destinava 301 i el Patronat del Parc de Collserola 544; aquest fet suposa greuges comparatius molt importants, ja que dins de la província de Barcelona es destinen més de 1.000 milions anuals a la promoció, gestió i conservació dels parcs naturals, i en canvi, a la resta de Catalunya, només s'hi dediquen entorn de 300 milions, fet que implica un desequilibri pressupostari molt important, sobretot si tenim present que les bones comunicacions permeten anar a visitar, des de l'àrea metropolitana de Barcelona, qualsevol dels parcs catalans, en un dia. També es pot contrastar, tal com explica Vilanova (VILANOVA, 1990), que les dues conselleries que tenen cura d'espais naturals protegits dedicaren, el 1991, a temes de medi ambient, 6.117 milions, en canvi, l'Agència del Medi Ambient de la Junta d'Andalusia va tenir un pressupost, pel 1991, de 14.000 milions. De ben segur que el que convindria és que la recentment creada Conselleria del Medi Ambient es fes càrrec de tots els parcs impulsats per la Generalitat, i s'iniciàs un procés de traspàs de competències del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona cap a la Conselleria. Sobre aquest punt, cal des-

tacar que ja hi ha un projecte de llei del govern català sobre les transferències de competències de les Diputacions Provincials a la Generalitat de Catalunya que, si s'aprovàs, faria que la Generalitat rebés, entre d'altres competències, la dels parcs naturals.

L'oferta i la demanda

Dins l'apartat de l'oferta, podem diferenciar les iniciatives privades i els serveis i equipaments que ofereix el parc i que, per tant, tenen un origen públic. Respecte al primer apartat, cal destacar les activitats d'educació ambiental, ja que en aquest sentit bona part dels parcs disposen d'escoles de la natura, servei de guies o cases de colònies que són d'iniciativa privada; també en algun parc, com el de la Garrotxa o el Delta de l'Ebre, tenen, en el seu interior, cases-residència per turisme rural. En algunes ocasions s'ha aprofitat el marc del parc natural per generar activitats d'esbarjo. El cas més significatiu és el parc natural de la zona volcànica de la Garrotxa, (GORDI, 1992) on, aprofitant l'atractiu de la fageda d'en Jordà i dels volcans, han aparegut diverses activitats, com passejades en carro per l'interior de la fageda, passejades en carrilet al voltant del volcà Croscat, o viatges en globus sobre el conjunt del parc. Respecte a l'oferta pública, deixant de banda els serveis viaris de senyalització, d'informació..., l'oferta varia molt d'un parc a l'altre. En l'extrem de màxima oferta situaríem el parc metropolità de Collserola, que ofereix des de petits recorreguts amb autobús per conèixer el parc en unes poques hores, a itineraris per fer a peu, àrees d'esbarjo, cursos d'iniciació científica... A l'extrem contrari situaríem el parc del Cadí-Moixeró, el qual, malgrat tenir deu anys d'existència, compta amb pocs serveis de cara als visitants.

Pel que fa a la demanda, presentarem unes dades (GORDI, 1991), que tenen un caràcter aproximatiu degut al fet que els parcs les presenten poc elaborades, de la freqüentació dels parcs naturals i nacionals de Catalunya (taula I).

Taula I. La freqüentació en els parcs naturals i nacionals de Catalunya l'any 1991.

P. n. d'Aigüestortes	400.000	pers.
P. n. del Delta de l'Ebre	100.000	
P. n. de la Z. V. de la Garrotxa	100.000	
P. n. dels Aiguamolls de l'Empordà	<100.000	
P. n. del Montseny	1.500.000	
P. n. de Sant Llorenç del Munt	300.000	
P. del Garraf	10.000	
P. del Corredor-Montnegre	35.000	
P. de Collserola	1.000.000	

Com a resultat de l'existència de dades tant diferents passarem a analitzar-les en funció de l'establiment d'unes categories de parc, que tenen una base geogràfica, i que són tractades en els apartats següents.

Els parcs periurbans

Com a tals podem classificar el parc del Montseny, Montserrat i Sant Llorenç de Munt, el parc metropolità de Collserola, i els parcs del Montnegre-Corredor i del Garraf.

Aquests espais tenen en comú un medi rural que va desapareixent, degut al despoblament, o que es va transformant, tot deixant de banda les explotacions tradicionals, i reconvertint-se a activitats terciàries, com poden ser la creació de restaurants, càmpings,... En contrapartida, la pressió de la ciutat augmenta, a partir d'urbanitzar els sectors perifèrics dels espais protegits, però, sobretot, per l'augment de visitants que cerquen un "sentit de natura" que la ciutat no els pot oferir. Aquest fet pot generar l'aparició de greus problemes de conservació d'espècies o de degradació de sistemes naturals. Un exemple de situacions a les quals es pot arribar és que, en la tardor actual, de 1993, el parc de Collserola es planteja limitar seriosament la circulació de bicicletes de muntanya, pel perill que suposa per a les persones o bé per l'atropellament d'animals,... En aquest sentit, el parc dels Aiguamolls de l'Empordà ja fa anys que va prohibir, pels mateixos motius, la circulació de qualsevol tipus de vehicle per l'itinerari principal.

Dins aquest apartat podem incloure el parc nacional d'Aigüestortes i el parc natural del Cadí-Moixeró. En aquests espais encara es mantenen unes xifres importants de població local que cal implicar en el parc, com per exemple afavorint activitats turístiques no especulatives, tals com oferir allotjament en edificis rurals (GORDI, 1992), com les ja esmentades cases-residència de pagès, o bé amb la promoció de productes agraris o artesanals autòctons.

Parcs que protegeixen ecosistemes singulars

Aquí s'hi poden incloure els parcs del Delta de l'Ebre, dels Aiguamolls de l'Empordà i de la zona volcànica de la Garrotxa. Aquests tres espais presenten àrees de reserva integral, per tant, la freqüentació és un dels problemes més greus que pateixen, que es veu agreujat pel fet que aquests parcs acostumen a formar part d'alternatives turístiques dins de les ofertes que ofereixen les empreses que treballen en els hotels de la línia de costa.

CONCLUSIONS

— Els parcs naturals i nacionals, com a principals figures legislatives dels espais naturals protegits, són un clar escenari turístic que els anys propers, de ben segur, seguiran augmentant el nombre de visitants i millorant el paper en la planificació del lleure.

— Cal evitar o reduir al màxim els efectes negatius sobre els sistemes naturals derivats d'una intensa freqüentació, utilitzant tots els tipus de mesures necessàries, afavorint les dissuasives, però sense oblidar les impositives, com pot ser l'establiment de màxims de càrrega de visitants per espai.

— Cal aconseguir una harmonització entre l'administració pública de l'espai i les iniciatives privades que poden sorgir, tot aprofitant el marc de l'espai natural protegit.

BIBLIOGRAFIA

AUTORS DIVERSOS (1989): *Diagnosi sobre l'estat de la natura a Catalunya*. Depana, Barcelona.

- BOU, J. (1990): «Reflexions a l'entorn de la conservació dels sistemes naturals a Catalunya». *Rev. del Dept. de Medi Ambient*, núm. 1. Barcelona.
- CARCELLER, X. (1990): *L'ordenació urbanística i els parcs naturals*. Tesi doctoral, Escola d'Arquitectura, Universitat Politècnica de Catalunya.
- FOLCH, R. et al. (1979): *El patrimonio natural de la comarca de Barcelona*. Ed. Corporación Metropolitana de Barcelona.
- GORDI, J. (1991): *La freqüentació dels parcs naturals a Catalunya*. Memòria de recerca, Dept. d'Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona.
- GORDI, J. (1992): «El lleure i els parcs naturals a les comarques gironines». *Revista de Girona*, núm. 152. Ed. Diputació de Girona.
- GORDI, J. (1992): «La frecuentación de los espacios naturales protegidos». *Estudios Geográficos*, núm. 209. Madrid.
- LOPEZ, R. (1992): «El parc nacional de Yellowstone». *Revista Catalana de Geografia*, núm. 17. Barcelona.
- MALLARACH, J. M. (1993): «Yellowstone com antiparadigma a Catalunya». *Revista Catalana de Geografia*, núm. 20. Barcelona.
- NOGUE, J. et al. (1989): *El paisaje en la oferta turística y recreativa*. Dept. d'Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona.
- RICHEZ, G. (1987): «Parcs nationaux et tourisme en Europe». *Revue de tourisme*, núm. 1.
- VILANOVA, S. (1990): *L'onada ecològica*, Edicions 62, Barcelona.